

Handwritten text in a rectangular box, possibly a signature or a date, located on the left side of the page.

Handwritten text at the bottom center of the page, possibly a signature or a date.

مرکز اطلاع رسانی کتابخانه ملی ایران
پست مرکزی

۱۳۷۹ / ۸ / ۲۰

دانشگاه شهید باهنر کرمان

دانشگاه شهید باهنر کرمان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی - بخش علوم اجتماعی

011239

پایان نامه:

جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد جامعه شناسی

چگونگی گذران اوقات فراغت جوانان شهر کرمان

استاد راهنما:

دکتر محمد حسن مقدس جعفری

نگارنده:

حسن خدمتگزار

زمستان ۱۳۷۵

(ب)

بسمہ تعالیٰ

این پایان نامہ

به عنوان یکی از شرایط احراز درجه کارشناسی ارشد

بخش علوم اجتماعی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید باهنر کرمان

تسلیم شده است و هیچ گونه مدرکی به عنوان فراغت از تحصیل دوره

مذبور شناخته نمی شود.

دانشجو: حسن خدمتگزار

استاد راهنما: دکتر محمد حسن مقدس جعفری

داور ۱: دکتر محمود غفوری

داور ۲: دکتر احمد عبداللہی

داور ۳: دکتر نعمت... موسی پوری

حق چاپ محفوظ و مخصوص به مولف است.

تقدیم به:

اساتید معظم و دانشجویان بخش علوم اجتماعی
دانشگاه شهید باهنر کرمان

و

کودکان و نوجوانان محله سلسبیل کرمان که
از صمیم قلب دوستشان دارم

تَشْكُرُ وَقَدَّرَ دَاتِي:

الحمد لله رب العالمين

شایسته‌ترین سپاسها را نثار تک تک افراد ملت ایران می‌کنم که همه چیز را مدیون ملت‌م هستم.

از استاد معظم جناب آقای دکتر مقدس جعفری که در طول انجام این پژوهش بنده را یار و راهنما بوده و از هیچ‌گونه لطف و مرحمتی دریغ ننموده‌اند سپاسگزارم و از این‌دندان توفیقات روزافزون ایشان را مسئلت می‌نمایم.

از دوستان دانشجوی کارشناسی ارشد رشته عمران آقایان مهندسین رامین سیابی شهرپور، غلامرضا ستارشیحی، محسن حیدری، فرشید شکوهی‌نیا، علی رحمانی، محمد شهیری و آرش ضیائی که شبانه روز مرا در انجام این کار یاری کردند و از وقت و امکانات و کمک‌های مالی دریغ ننمودند، تشکر و قدردانی نموده، برایشان آرزوی توفیق و بهروزی دارم.

از دوستان دانشجوی دوره کارشناسی رشته علوم اجتماعی آقایان و خانمها، مسعود قائمی، پرویز سلیمانی، اسماعیل سامقانی، حسینعلی میرزایی، علی اسلامی‌پور، علی اعظمی، سوده منصودی، مریم خجسته، منصوره ماهونکی‌پور، فرزانه سجادی‌پور، فاطمه علی جانلو، حاجی محمودیان، ابراهیم پیرعلی، حسین مولایی، اردشیر شهدادنژاد، حبیب‌اله دمو و دانشجویان کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی آقایان علی یعقوبی، فرهاد طهماسبی و محمدحسین مجیدی که هر یک از ایشان در مرحله‌ای از کار پژوهش؛ جمع‌آوری اطلاعات، داده‌آمایی رایانه‌ای، استخراج سئوالات، تنظیم مطالب، چاپ و تکثیر و صحافی مرا یاری نموده‌اند تقدیر و تشکر می‌نمایم.

در نهایت از همسر عزیزم پروین پاشا صد هزاران بار تشکر می‌کنم که تمام این مدت دو سال و نیم را در منتهای سختی و مشقت در فراق و تنهایی و سرگردانی تحمل کرد و لب به اعتراض نگشود.

چکیده :

فاذا فرغت فانصب، و الی ربک فارغب

پس چون از کار فارغ شدی به عبادت کوش و رنج آن را بر خود هموار ساز و به سوی پروردگارت روی آور. «سوره انشراح آیه ۷ و ۸»

در این پژوهش که به منظور بررسی شیوه گذران اوقات فراغت جوانان شهر کرمان، در سال ۱۳۷۵ انجام گرفته، پس از طرح، تعریف، تبیین اهداف و ضرورت انجام تحقیق. و به تشریح تاریخچه تحقیق در زمینه اوقات فراغت در جهان پرداخته و با تعریف نظری و عملی متغیرها سطح و عمق سطوح اندازه‌گیری آنها را مشخص کرده و از طریق بکارگیری روشهای نمونه‌گیری احتمالی ترکیبی، حجم نمونه (با پذیرش سطح اطمینان ۹۵ درصد و احتمال خطای ۵ درصد) تعیین نموده و با استفاده از روش پیمایش و تکنیک مصاحبه ساختمند به جمع‌آوری داده‌ها از ۳۸۴ نفر نمونه آماری که از ۱۵ ناحیه مختلف شهر کرمان انتخاب شده بودند، اقدام کرده و سپس اطلاعات جمع‌آوری شده را بوسیله نرم افزار رایانه SPSS پردازش و تجزیه و تحلیل نموده‌ایم.

این پایان نامه حاوی شش فصل است :

در فصل اول سعی شده موضوع تحقیق به روشنی تعریف شود. بنابراین تعاریف متعددی از اندیشمندیانی که در این زمینه فعالیت کرده‌اند، ارائه شده است. از طرف دیگر ضرورت انجام پژوهش و توجه به جوانان و اوقات در همین فصل مورد توجه قرار گرفته است.

در فصل دوم پس از ارائه تاریخچه تحقیقات انجام شده و نظرات موافق و مخالف، درباره

پژوهش در زمینه اوقات فراغت به بررسی نظری و عملی مفاهیم کلیدی تحقیق یعنی اوقات فراغت، دوره جوانی و صور گذران اوقات فراغت پرداخته و نهایتاً فرضیه‌های تحقیق را در قالب ۱۱۴ گزاره ارائه گردیده است.

در فصل سوم اشاره شده است که روش تحقیق در این پایان نامه روش پیمایشی است و سپس نحوه نمونه‌گیری و جامعه آماری و شیوه‌گزینش واحد نمونه مشخص گردیده و در نهایت نحوه تجزیه و تحلیل داده تعیین گردیده است.

فصل چهارم حاوی یافته‌ها و داده‌های تحقیق است و فرضیات تحقیق نیز در همین فصل آزمون شده‌اند. نمودارها و جداول یک بعدی و جداول دو بعدی توصیفی نیز در این فصل نمایش داده شده‌اند.

فصل پنجم شامل نتایج و پیشنهادات علمی و عملی تحقیق است.

پرسشنامه، پاسخنامه، نقشه مناطق شهر و تعریف تمادهای بکار رفته در فصل چهارم آمده و منابع و مؤاخذ تحقیق نیز به فصل ششم مוקول شده است. اگر بخواهیم جان کلام تمام این تلاش و پژوهش را بگوئیم شاید این جمله مناسب باشد که ما در جریان این تحقیق لحظات با خود بودن و برای خود بودن جوانان را در ساعات فراغت از الزامات و تعهدات اجتماعی، سیاسی، خانوادگی و فرهنگی کشف و ترسیم کرده‌ایم و امیدواریم "آنچه هست"ها را آنچنان که شایسته بوده نشان داده و گامی در جهت "آنچه باید باشد" برداشته باشیم.

«به من بگوئید اوقات فراغت خود را چگونه می‌گذارید،

تا بگویم، شما که هستید و فرزندانان را چگونه

تربیت می‌کنید»

«فرانسیس دوگه»

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
فصل اول - کلیات	
۲	۱-۱- مقدمه
۳	۲-۱- طرح و تعریف موضوع
۶	۳-۱- ضرورت و اهمیت موضوع پژوهش
۷	۱-۳-۱- ضرورت بررسی اوقات فراغت
۸	۲-۳-۲- ضرورت بررسی اوقات فراغت جوانان
۱۰	۴-۱- هدف از انجام پژوهش
۱۱	۵-۱- یادداشتها و منابع فصل اول
فصل دوم - مروری بر ادبیات مسأله و دیدگاه نظری	
۱۴	۱-۲- تاریخچه تحقیق
۱۸	۲-۲- بررسی نظری و عملی مفاهیم
۱۸	۱-۲-۲- اوقات فراغت
۲۲	۲-۲-۲- دوره جوانی
۲۲	۳-۲-۲- صور گذران اوقات فراغت
۲۴	۳-۲- فرضیه‌های تحقیق
۳۱	۴-۲- یادداشتها و منابع فصل دوم
فصل سوم - چارچوب روش و تکنیک پژوهش	
۳۴	۱-۳- روش پژوهش
۳۴	۲-۳- نحوه نمونه‌گیری
۳۵	۱-۲-۳- جامعه آماری

عنوان	صفحه
۲-۲-۳- نمونه آماری و شیوه برآورد آن	۳۵
۳-۳-۳- شیوه گزینش واحد نمونه‌ای	۳۶
۳-۳- نحوه تجزیه و تحلیل داده‌ها	۳۷
۴-۳- یادداشتها و منابع فصل سوم	۴۰

فصل چهارم - یافته‌ها و داده‌های تحقیق

۲-۴- جداول یک بعدی	۶۰
۳-۴- جداول دوبعدی و محاسبه کای اسکور	۹۱
۴-۴- محاسبه ضریب همبستگی درآمد خانواده با سایر متغیرها	۱۰۵
۵-۴- محاسبه آزمون آیین متغیرهای تحقیق	۱۲۳

فصل پنجم - نتیجه‌گیری و پیشنهادات

۵-۱- نتایج کلی پژوهش	۱۵۷
۲-۵- پیشنهادات	۱۶۲
۱-۲-۵- پیشنهادات علمی	۱۶۲
۲-۲-۵- پیشنهادات عملی	۱۶۳

فصل ششم - پیوسته‌ها

۱-۶- پرسشنامه	۱۶۷
۲-۶- تعریف نمادها	۱۸۰
۳-۶- نقشه‌ها	۱۸۰
۴-۶- منابع و ماخذ	۱۹۱

فصل اول:

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

توجه به پدیده یا نهادی به نام "فراغت" در عصری که "شیخون فرهنگی" بیش از هر دوره‌ای فرهنگ و نگرش مذهبی و جهتگیری اجتماعی - سیاسی مردم ما را تهدید می‌کند. اهمیت بسزایی دارد. چه، انسان‌ها غالباً بیش از آنکه در چارچوب قوانین و مقررات و آئین‌نامه‌ها بیندیشند و عمل کنند، تحت تأثیر افکار و نگرشهایی هستند که به گونه‌ای دلخواه و آزادانه و مسرتجویانه در شرایطی فارغ از تعهدات و الزامات اجتماعی و سازمانی و گروهی اختیار می‌کنند. بطوریکه ممکن است این انتخاب براساس جهتگیریهای خودخواهانه و نفس پرستانه و تبع‌اندبه‌ضرر اجتماع و نظام اجماعی باشد و یا براساس سوگیریهای ارزشی اجتماع، دیگر خواهانه و کمال‌جویانه بوده و نفع فرد و جامعه را تضمین کند.

بدین ترتیب باید بدانیم "مردم روزگار خویش را چگونه می‌گذرانند؟ چه میزان وقت آزاد و فراغت دارند و آنرا چگونه سپری می‌کنند؟ فراغت نزد آنان، آیا به منزله "خودیابی" است یا "از خود بیگانگی"؟ آیا غالب مردم فراغت خود را صرف خودسازی و کسب فضایل و کمال می‌کنند یا فراغت آنان مترادف وقت‌کشی است؟^(۱) آیا افکار زمان فراغت آنان در جهت سازندگی است یا ویران‌سازی؟ آیا سوگیریها و نگرش‌ها و افکار و رفتار زمان فراغت مردم با ارزشهای دینی ما سازگاری دارند یا نه؟ و...

در هر حال "فراغت نقشی نیرومند و دوگانه در تحول سطوح فرهنگی دارد. فراغت می‌تواند

عامل سازگاری یا ناسازگاری اجتماعی، پیشرفت یا واپس ماندگی فرهنگی در رابطه با

تغییرات فکری و عملی جمع و فرد باشد^(۲). بنابراین سازمانهای خصوصی و دولتی ما با

آگاهی فزاینده از این ویژگی فراغت (پیش‌برندگی یا بلزدارنده بودن، سازندگی یا ویرانگری)

باید تلاش کنند به طور "آگاهانه و سازمان یافته" بر شرایط و یا شکل و محتوای فراغت تاثیر بگذارند. اصولاً امروزه بر عهده دولت است که امکانات و ابزارهای را برای گذران اوقات فراغت، فراهم سازد وگرنه افراد خود از طرقی که همواره به نفع اجتماع نیست، راه‌حلهایی را بر خواهند گزید. دولت در سیاستهای فرهنگی، تربیتی و آموزشی خود باید موجب ایجاد وسایل سودمند گذران اوقات فراغت و هدایت و ارشاد جهت شکوفایی استعدادها و توانمندیهای مردم برای انتخاب آزادانه آن شیوه‌ها و ابزارها باشد.

۱-۲- طرح و تعریف موضوع

موضوع مورد بررسی، نحوه گذران اوقات فراغت جوانان شهر کرمان می‌باشد. نخست، تعاریفی را که اندیشمندان مختلف برای واژه فراغت یا اوقات فراغت ارائه کرده‌اند، بیان می‌کنیم و سپس برای توافق نظر و رعایت یک چارچوب کلی در جریان تحقیق تعریف نهایی آورده می‌شود.

فراغت معادل اصطلاح لاتین Leisure می‌باشد که از Leisir مصدر قدیمی مبدل شده به اسم مصدر و از ریشه لاتینی Licere به معنای "مجاز بودن" گرفته شده است^(۳).

فراغت در فرهنگ فارسی معین به معنی آسایش، استراحت و آسودگی و به پایان بردن کار^(۴) و در فرهنگ عمید به معنی آسودگی و آسایش و آسودگی از کار و شغل آمده است.^(۵)

ارسطو فراغت را "فعالیت بخاطر خود" تعریف کرده است.^(۶) همچنین آلن بیرو می‌نویسد: "فراغت در مقابل کار قرار می‌گیرد. لیکن تعریف آن بدون توجه به مجموعه حیات اجتماعی، سطح فنون، شیوه زندگی، مدل‌های اجتماعی، فرهنگی مسلط ممکن نیست. همچنین

رابطه‌ای نزدیک بین اشکال کلی تولید، سازمان اقتصادی، شیوه عادلان توزیع درآمدها و ضرر، مدت و کیفیت گذران اوقات فراغت وجود دارد." (۷)

بقول دومازدیه: فراغت غالباً با عوامل دیگر جامعه و فرهنگ در ارتباط است... فراغت بعنوان امری اجتماعی - فرهنگی، بیشتر به صورت عامل تعیین شونده مطالعه شده است تا عامل تعیین کننده، تحلیل این روابط کمتر بصورت تعاملی انجام گرفته است. در نتیجه تعادلی پدیدار گشته است که تاثیر روزافزون فراغت را بر کار، روابط اجتماعی، ساخت اجتماعی و فرهنگ و نادیده می‌گیرد. (۸)

مارتین اچ، نئومیر (M.H. Neumeier) فراغت را مستقل از اوقات مصروف به اعمال ضروری زندگی می‌داند. در نظر وی، فراغت به اوقاتی گفته می‌شود که خارج از ساعات کار، خواب و دیگر الزامات زندگی برای انسان باقی می‌ماند. وی بر این نکته تاکید می‌ورزد که ویژگی اوقات فراغت در این است که شخص این اوقات را آن گونه که واقعاً دوست دارد، سپری می‌کند. (۹)

اکبر فریار می‌نویسد: "فراغت، مترادف بیکارگی و بطالت نیست و معمولاً نوعی از فعالیت را شامل می‌شود. حتی ممکن است اساسی‌ترین و دشوارترین تلاشها را نیز در بر می‌گیرد. فراغت یعنی فرصتی برای "خودبایی" انسان که با رهایی از الزامات زندگی فردی و اجتماعی حاصل می‌شود. اوقات فراغت نیز، براساس این، یعنی فرصتی برای "خودتوانی" که طی آن آدمی بطور دلخواه می‌تواند فعالیتهایی را که خویشتن می‌طلبد انجام دهد. (۱۰)

"دومازدیه" به چهار ویژگی در مورد فراغت اشاره می‌کند:

۱- رهایی از وظایف فردی و اجتماعی

۲- جهت نگرفتن به طرف هدفهای مادی و اجتماعی

۳- داشتن حالت سرگرمی. ارضاء لذت و نشاط

۴- امکان تحقق توانائیهای بالقوه آدمی، به گونه‌ای آزادانه.^(۱۱)

همچنین از نظر وی فراغت از تفاضل ساعات کار از مجموع اوقات بیداری افراد حاصل نمی‌شود، بلکه زمانی را در بر می‌گیرد که در آن نه فقط افراد از تعهدات شغلی و اقتصادی یا از تکالیف اجتماعی و خانوادگی آرمیده‌اند و می‌خواهند دقایقی از عمر خود را به طیب خاطر بگذارند.^(۱۲)

"اوزه" در تعریف فراغت می‌گوید: "منظور از فراغت سرگرمیها، تفریحات و فعالیتهایی است که به هنگام آسودگی از کار عادی یا شوق و رغبت، افراد به آن رو می‌آورند.^(۱۳)

بالاخره به موجب تعریفی که گروه بین‌المللی جامعه‌شناسی فراغت داده است، فراغت عبارت است از "مجموعه‌ای از اشتغالات، که فرد کاملاً به رضایت خاطر، یا برای استراحت، یا برای تفریح، و یا به منظور توسعه آگاهیها و یا فراگیری غیرانتفاعی، مشارکت اجتماعی داوطلبانه، بعد از رهایی از الزامات شغلی، خانوادگی و اجتماعی بدان می‌پردازند.^(۱۴)

با توجه به تعاریفی که اوقات فراغت ارائه شد، باید متوجه تفاوت میان اوقات فراغت و وقت آزاد بود. وقت آزاد به معنی وقتی است که، نه تنها اضافه بر وقت کار منظم، بلکه اضافه بر کار اضافی و زمانی که صرف رفت و آمد به محل کار می‌شود، باقی می‌ماند. وقت آزاد هم وقت فراغت را در بر می‌گیرد و هم تمام فعالیتهایی را که خارج از حوزه کار در برابر فرو قرار دادن نیاز فردی به غذا خوردن، خوابیدن، مواظب سلامتی یا ظاهر بودن، و نیز وظایف خانوادگی، اجتماعی، مدنی و مذهبی را هم باید در وقت آزاد انجام داد.^(۱۵)

در هر صورت آنچه مهمترین سؤالات را برای جامعه شناسان بوجود می آورد، دوسری بودن نحوه گذران اوقات فراغت است. آیا ارزشهای شخصی در زمان فراغت است. آیا ارزشهای شخصی در زمان فراغت با ارزشهای شغلی، سیاسی، مذهبی و فرهنگی همگرایی و موازنه و همنوایی خواهند داشت یا اینکه ارزشهای اوقات فراغت همه ارزشهای دیگر را تسخیر نموده و بدین وسیله مشارکت اجتماعی و فعالیتهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی شهروندان در اداره آینده جامعه خود، به خطر خواهد افتاد؟ و بالاخره، از آنجائیکه ارزشهای اوقات فراغت متنوع هستند، آیا ارزشهای فردی و جهت گیریهای بی مانع افراد، بر روی هم آرمانهای تازه اجتماعی را بوجود خواهد آورد و ویژگی گذران اوقات فراغت، فرهنگ و نهادهای فرهنگی، اجتماعی را تابع خود ساخت؟ بنابراین توجه داشتن به عاملیت و تأثیرگذاری اوقات فراغت و نحوه گذران آن و ارزشهای حاکم بر این زمان، بر روی نهادها و پدیده های دیگر اجتماعی ما را بر آن می سازد که پرسیم: اوقات فراغت در جامعه ما چگونه سپری می شود؟ چه ارزشهایی در این اوقات خاص برای افراد مطرح است؟ و بطور کلی سمت و سوی ارزشهای حاکم بر زمان فراغت کجاست و چه آینده ای را برای جامعه ما ترسیم می کند؟

۱-۳- ضرورت و اهمیت موضوع پژوهش

ضرورت و اهمیت موضوع تابعی از ضوابط و معیارهای علمی و نظری و نیز ملاکهای انسانی و اجتماعی است. به دیگر سخن، اهمیت موضوع بنسبه به نقشی است که نتایج حاصل از انجام پژوهش در دانش و ارائه راه حلهای برای تنگناهای زندگی فردی و اجتماعی خواهد داشت. لذا با رعایت ایجاز به اهمیت انجام پژوهش در زمینه اوقات فراغت می پردازیم.